

Rien Verhoef

Inventiviteit versus letterlijke trouw

Al vroeg in zijn carrière werd Rien Verhoef (1948) samen met Sjaak Commandeur bekroond met de Martinus Nijhoffprijs voor de vertaling van 1985 van Anthony Burgess. Sinds zijn studie aan het Instituut voor Vertaalkunde van de Universiteit van Amsterdam heeft Verhoef een indrukwekkend en gevarieerd oeuvre opgebouwd: van zijn eerste vertalingen, waaronder 1985 en het hoorspel Het transgalactisch liftershandboek in samenwerking met Sjaak Commandeur, en De avonturen van Augie March van Saul Bellow in samenwerking met Sjaak Commandeur en Anneke van Huisseling, tot werken uit de wereldliteratuur als Lolita van Nabokov en verschillende titels van Faulkner. In 2008 ontving hij de Vertaalprijs van het Fonds voor de Letteren, in 2013 verleende de Universiteit Leiden hem een eredoctoraat. De laatste jaren is hij vaste vertaler van Ian McEwan.

Inventiviteit versus letterlijke trouw

Mijn stiefzoon Rowin, een hardwerkend architect, viert met man en kinderen vakantie op Sicilië. Zoals zoveel mensen (mezelf inbegrepen) vindt hij alleen in de vakantie echt tijd om eens een boek te lezen en hij laat mij daarvan meegenieten in de vorm van een berichtje met als bijlage een fotokopie van een boekpagina. Het berichtje luidt:

Uit een brief van Frans Kellendonk aan Laurens van Krevelen (toen directeur van Meulenhoff) van 2-3-1982. Die iemand anders waren jullie dus!
Kellendonk kan niet zo goed tegen zijn verlies.
Liefs Rowin

Die 'jullie' waren Sjaak Commandeur en ik, begin 1982 bekroond om onze vertaling van 1985 van Anthony Burgess, en Rowin verwijst naar een zin uit dit brieffragment:

Dank ook voor de mededeling dat Maarten 't Hart mij heeft voorgedragen voor de Nijhoff-prijs – ik heb inmiddels vernomen dat die naar iemand anders is gegaan. De jury lijkt letterlijke trouw aan het origineel meer te waarderen dan inventiviteit. Een schrijver vertaalt nu eenmaal anders dan iemand die slechts vertalen wil – hij doet andermans tekst over zoals de schilder Francis Bacon, bijvoorbeeld, Velázquez nog eens over doet, bijna zoals Biesheuvel Joseph Conrad navertelt.

Ik schrijf Rowin:

Wij konden destijds natuurlijk al op onze klompen aanvoelen dat er mensen beledigd moesten zijn door de toekenning van die prijs der prijzen aan twee brutale broekies, maar het is geweldig om er ook zo zwart op wit een staaltje van te zien. Maarten 't Hart zal Kellendonk vermoedelijk hebben voorgedragen om zijn vertaling van *The Awkward Age* van Henry James, *De moeilijke jaren*, die in 1981 verscheen bij De Arbeiderspers. Maarten zat daar als auteur en reken maar dat hij telkens als hij de uitgeverij bezocht een stapeltje boeken meekreeg. (Op dat denkbeeldige stapeltje kan trouwens ook heel goed 1985 hebben gelegen, want ook dat verscheen in 1981 bij De Arbeiderspers...). Kellendonk vertaalde in die jaren geregeld en ondervond ook wel kritiek uit andere hoek dan de Nijhoff-jury. Zo heb ik later zelf weleens iets gezegd over zijn keuze voor het Betuws (al beweerde Arie Storm ooit dat het Brabants was) als weergave van het dialect in *De woeste hoogten* van Emily Brontë. Ik vind dat een middel dat erger is dan de kwaal.

Sjaak reageert als altijd kort en krachtig:

Je moet Kellendonk nageven dat hij in een korte zin heel veel onbegrip wist onder te brengen: De jury lijkt letterlijke trouw aan het origineel meer te waarderen dan inventiviteit...

Of Rowin gelijk heeft dat Kellendonk niet tegen zijn verlies kon? Hij schrijft dat de prijs 'naar iemand anders is gegaan' en dat is natuurlijk een beetje vals, want de prijs was voor het eerst in de geschiedenis naar een duo gegaan en het is hoogst onwaarschijnlijk dat Kellendonk dit niet ook meteen had 'vernomen'. En ook klinkt zijn 'iemand die slechts vertalen wil' niet echt positief. Maar het belangwekkende van zijn verzuchting schuilt uiteraard in de observatie die ook Sjaak eruit pikt: 'De jury lijkt letterlijke trouw aan het origineel meer te waarderen dan inventiviteit.' Daarmee roept Kellendonk niet alleen een tegenstelling op – inventiviteit en letterlijke trouw lijken elkaar uit te sluiten – maar brengt hij stilzwijgend ook een rangorde aan: inventiviteit is superieur (alleen ziet die Nijhoff-jury dat helaas niet in).

Maar als er nu aan één boek vertalersinventiviteit te pas kwam, dan was het wel aan die vertaling waarvoor Sjaak en ik werden bekroond (onze prijs gold weliswaar onze 'gezamenlijke vertalingen van Engelse literatuur', maar 'in het bijzonder die van 1985 van Anthony Burgess'). De vermaledijde jury formuleerde het zo:

In hun vertaling geven ze blijk van grote inventiviteit en bijna in elke situatie waarin de Nederlandse tekst de vraag oproept: 'wat zou er toch in het Engels gestaan hebben?' blijkt dat de nuance juist getroffen en zorgvuldig weergegeven is.

En even verderop: Hier is briljant, om met Hooft te spreken, 'naar 's lands gelegenheid vertaald'. De vertalers hebben wat onvertaalbaar was vervangen door eigen vondsten die exact passen bij de geest van het origineel.

En tot slot: [De vertalers] combineren met deze inventiviteit een uiterste nauwgezetheid, die zo ver gaat dat zij het origineel volgen, ook waar dat stilistisch minder geslaagd is.

Daarnaast schrijft de jury ook nog: 'Hoewel de concurrentie om de Nijhoff Prijs met het jaar scherper lijkt te worden en het ook dit maal niet ontbrak aan gerespecteerde kandidaten met een soms indrukwekkende staat van dienst, waren de juryleden van mening dat met name de vertaling van Anthony Burgess 1985 een schitterend werkstuk is geworden dat zij unaniem wensten te bekronen.' Ook niet echt een toekenning uit armoede dus (en Kellendonk kan ook best eens een van die 'gerespecteerde kandidaten' zijn geweest).

Misschien kon Kellendonk dus inderdaad gewoon slecht tegen zijn verlies. Maar zijn postume wraak (hij overleed in 1990) was zoet: De Arbeiderspers speelde in op de publiciteit rond onze prijs, adverteerde voor 1985 met een wervend 'de vertalers werden zo juist bekroond met de Nijhoffprijs', maar 3 jaar na verschijning van de vertaling waren er welgeteld 1732 exemplaren van verkocht en nog voor het titeljaar

aanbrak, ging 1985 roemloos ten onder in de ramsj. Terwijl Kellendonks *De woeste hoogten* sinds de verschijning bij verschillende uitgevers altijd in druk is gebleven, nog dit jaar verscheen in de reeks Veen Klassiek (10^e druk) en in de loop van die jaren alleen maar zijn lidwoord verloor...